

HOOFSTUK 2

Diversitas linguarum – unitas fide

WÊRELDWYE LITURGIES-EKUMENIESE VERNUWING EN DIE INVLOED OP DIE KERKLIED

Ons glo een heilige, algemene kerk, gegrond op die leer van die apostels
(Geloofbelydenis van Nicea 325)

1 INLEIDING

Die wêreldwye liturgiese vernuwing wat die afgelope eeu plaasgevind het, het veral gedurende die laaste vyftig jaar tot 'n hoogtepunt gekom. Dié proses het bykans ongemerk aan die Reformatoriese Kerke in Suid-Afrika verbygegaan. Die afgelope dekade het 'n breër liturgiese bewussyn egter begin ontwikkel. Met die *Liedboek van die Kerk* is die moontlikheid vir vernuwende ekumeniese liturgiepraktyke egter op dinamiese wyse geopen.

2 FAKTORE WAT VERNUWING BEÏNVLOED

Oor die eeue heen het Christene hul geloof en simboolsisteme telkens nuut binne die konteks van die kulturele raamwerk wat ontwikkel het, geïnterpreteer. So vind verskuiwings in rituele paradigmas ook oor die eeue heen plaas. Naas religieus-teologiese idees, word die opkoms en verspreiding van nuwe idees deur 'n verskeidenheid faktore beïnvloed, soos omgewingsfaktore en die institusionele konteks. Die wisselwerking tussen religieus-teologiese idees en sosio-kulturele verskynsels vorm dus die basis vir die ontwikkeling en verandering van die liturgie dwarsdeur die geskiedenis van die Christelike kerk.

'n Groot verskeidenheid komplekse en interafhanklike faktore het ook die liturgiese veranderinge van die afgelope dekades te weeg gebring: "The style of worship and its understanding by people has been in fact structured at every stage by that complex system of interdependent theological and cultural ideas that permeate and are permeated by the predominant Christian vision of the day" (Martinez 1990:408). Dit is duidelik dat 'global factors' die rituele paradigmaverskuiwing in kerke in baie lande beïnvloed het en nog beïnvloed (Meyers 1993:156). Hierdie globalisering het ook tot 'n nuwe ekumeniese bewussyn rakende die liturgie aanleiding gegee (vgl Bieritz 1995:29). Dit het daartoe bygedra dat konfessionele grense in 'n groot mate vervaag het en dat ooreenkoms tussen die eredienste van kerke uit verskillende tradisies begin toeneem.

3 DIE EKUMENIESE LITURGIE IN OORSPRONG, BEGINSEL EN PRAKTYK

The liturgy is the summit towards which the activity of the Church is directed; at the same time it is the fountain from which all her power flows.

(Vatikanum II, *Constitution on the Sacred Liturgy*, 1963 par 10)

Die Christelike geloof is in wese 'n oorgelewerde geloof – die een kerk van Christus oorspan eeue. Die erediens is een van die belangrikste 'vorms' waarin die tradisie oorgelewer is en oorgelewer word. Die erediens is 'n omvattende handeling wat ons met die vaders en moeders in die geloof verbind, maar dit is ook 'n vorm van gestaltegewing wat ons met toekomstige generasies verbind. Omdat dit ook die universele kerk is wat aanbid, is dit 'n vorm van gestaltegewing waarin die ekumene teenwoordig gestel word – 'n 'Gestaltform, in der sich Ökumene als Gegenwart zur Darstellung bringt' (Daiber 1992:17). Ekumenisiteit met betrekking tot die erediens impliseer dus 'n *wêreldomspannende band* en 'n band met die *geloofstradisie*.

Die woord liturgie is 'n vertaling van die Griekse woord *leitourgia*. In klassieke Grieks het die woord verwys na 'n diens wat deur iemand gelewer is, gewoonlik 'n individu wat 'n publieke diens lewer, op eie onkoste tot voordeel van ander. In die Septuagint se vertaling van die Ou Testament, word die woord *leitourgia* vanuit die Griekse siviele gebruik geleen en toegepas op die diens wat die priesters in die tempel gelewer het. 'From speaking of the cultic acts of the temple priests it was only a small step to speaking of what transpires in the Christian assemblies as liturgy, or service. The liturgy thus can be understood as service to someone by someone' (Wolterstorff 1992:275-276.)

Daar is geen vaste orde vir die erediens in die Nuwe Testament nie, maar getuienis van liturgiese handeling, en veral aanhalings van bestaande liederes of tekste, naamlik:

- Uitroepe, dikwels in Aramees, selfs as dit deur Griekssprekendes gebruik is: *Amen, Abba, Halleluja, Maranata*;
- Doksologieë, seënspreuke, lofsprysings, soos Rom 11:33-36; Ef 5:14, Tim 1:17; Tim 3-16;
- Liedere, naamlik die lied van Sagaria: *Benedictus*; van Maria: *Magnificat*, Simeon: *Nunc Dimittis*;
- Die erediens in die hemel, soos beskryf in die boek Openbaring;
- Geloofsbelydenisse, bv Rom 10:9; Kor 8:6; 15:3-5;
- Gebare en beweging, bv Tim 2:8; 1Kor 16:20; Handeling 21:5.

'n Fokus van die liturgiese vernuwingsbewegings van die twintigste eeu is die liturgie van die vroeë kerk, soos dit beskryf word in Handeling 2:38 waar dit gaan oor die doop, die prediking van skuld en vergifnis, en die gawes van die Heilige Gees, en Handeling 2:42, waar dit daarvoor gaan dat die wat gedoop is, *hul toegewy het aan die leer van die Apostels en die onderlinge gemeenskap, die gemeenskaplike maaltyd (die breek van die brood) en die gebed* (vgl Old 1975). In die *Apologie van Justinus die Martelaar* (ongeveer 165 AD) word die erediens beskryf. Op daardie stadium bestaan die erediens reeds primêr uit die Woorddeel en die Sakramentdeel (vgl ook *With One Voice* 1995:6).

Teen die vierde eeu het die erediens uit die volgende handeling bestaan:

- Lesings uit die tora (Pentateug), profete, sendbriewe van die apostels, handeling, evangelies, briewe van biskoppe.
- Lesings is afgewissel met psalms en ander lofgesange (Ef 5; Kor 14) en response deur die gemeente.
- Skrifverklarings (preke)
- Litanieë (voorbidingsgebede waarop die gemeente antwoord).
- Seëngroet/ vredesgroet / onderlinge groet.
- Nagmaal met verskillende vaste handelings soos *Heilig, heilig, heilig, Sanctus* (Jes 6:3), die instellingswoorde, gebede, danksegging, *Ons Vader*.

Hierdie handeling vorm die *catholica*, die gemeenskaplike en fundamentele erfenis van die een, heilige, algemene Kerk. Deur hierdie fundamentele vorms van geloofsuitdrukking word die **historiese** en **ekumeniese** band in stand gehou, én bly die liturgie lewend as die vernuwende geloofsbyeenkoms van die kerk. Wolterstorff (1992:278) verwys na die 'enduring structure of the liturgy' as dit wat gevorm word deur die twee dele, die Woorddeel en die Sakramentdeel, met verskillende handeling as voorbereiding en verbinding tussen dié twee hoofdele. In breë trekke sien die *basiese liturgiese struktuur* wat deur al die eeue heen gehandhaaf word, só daar uit:

Woordverkondiging

Vorbereiding, toetrede, skuldbelydenis, lofsange, skriflesings, preek, geloofsbelydenis (Nicea of Apostolicum), gebede (skuldbelydenis, epiklese, voorbidingsgebede, nagmaalgebed, danksegging, die *Ons Vader*)

Nagmaal

Formulier, gebede, danksegging; offergawes; wegsending, seën.

Die oorkoepelende doelstelling van liturgiese vernuwingsbewegings van die twintigste eeu was daarop gerig om 'n versterkte liturgie weer lewendig te maak (Neunheuser 1987:764-765). Daarvoor is op die lewende liturgie van die vroeë kerk en die *enduring structure* teruggegryp (vgl ook *Worship in a Changing Culture* 1997:46-49). Die Liturgiese beweging en die Ekumeniese beweging ontwikkel parallel aan mekaar en beïnvloed mekaar wedersyds. Die sterkste impetus vir ekumenies-liturgiese samekoms het van die Wêreldsendingkonferensie in Edinburg (1910) uitgegaan. Die wyse van ekumeniese samekoms wat tydens hierdie konferensie begin het, het die patroon gevorm vir alle verdere ekumeniese konferensies en byeenkomste en is steeds 'n belangrike deel van die byeenkomste van die *Wêreldraad van Kerke* (WCC). Die byeenkomste van die *World Student Christian Federation* wat in 1895 gestig is, was egter reeds belangrike voorlopers van ekumeniese samekomste.

As uitvloeisel van hierdie ekumeniese byeenkomste het daar gedurende die twintigste eeu liturgiese vernuwing in al die hoofstroom kerke plaasgevind, met uitsondering van die Ortodokse Kerke en die Anabaptiste. Daar het egter ook belangrike invloede vanaf die Ortodokse Kerke oftewel Ooskerke na die kerke in die Weste uitgegaan. Die Ortodokse Kerke het immers juis ouer vorms, strukture en tekste behou en oorgelewer (vgl die beskrywing van konkrete ervarings in dié verband in Kloppers 1999b:51-53). 'n Belangrike kenmerk van die liturgie in die Ortodokse kerke is dié van die viering van die opstanding en oorwinning van Christus, teenoor dié in die Westerse kerke waar die klem swaar op Christus se lyding en dood lê. Daar is ook 'n sterk teologiese klem op die werk van die Heilige Gees (vgl Earey 2001:67).

Die vernaamste doelstelling van die ekumeniese liturgiese vernuwingsbewegings van die twintigste eeu was 'n poging tot herontdekking van die vroegste oorspronge en gebruike van die vroeë Christelike kerk, en om weer vanuit dié beginsels die erediens in te rig en te vier. Hierdie ontwikkelings hang saam met 'n groter ekumeniese bewussyn waar kerke meer met mekaar in aanraking begin kom het, waardering vir ander se tradisies ontwikkel het en waar ook aspekte van die eie tradisie wat op die agtergrond geraak het, opnuut ontdek is. Die verskillende kerke het steeds hul eie aard behou, maar het begin soek na die gemeenskaplike erfenis waardeur hulle gebind word en wat hulle ook in staat sou stel om (per geleentheid) saam die Nagmaal te vier. Dit het daartoe gelei dat die liturgieë binne die Gereformeerde, Lutherse, Presbiteriaanse, Anglikaanse, Rooms-Katolieke en Metodistekerke nou groot ooreenkomste toon ten opsigte van die struktuur en selfs tekste van die erediens (vgl Tovey 1993:85). Dit is teken van die omvattende en ingrypende werk van die Heilige Gees: *In my judgment we must regard this emergent coalescence as nothing less than the work of the Spirit.* (Wolterstorff 1992:276

Die *Lima*-dokument van die WCC, *Baptism, Eucharist and Ministry* (BEM) wat gedurende 1982 tydens 'n byeenkoms in Peru tot stand gekom het, het 'n sterk teologiese, sowel as liturgiese element – met die gepaardgaande 'Lima'-liturgie wat die basis vorm vir die bespreking van nuwe moontlikhede vir 'n ekumeniese liturgie. 'n Konvergensie het dus ontwikkel, nie net ten opsigte van die liturgiese praktyk nie, maar ook ten opsigte van die liturgiese teologie. 'The degree of coming together is remarkable, although at some points the convergence around the BEM document was achieved by deciding that certain controversial topics could be avoided, and at others, by choosing language to which all could agree while interpreting it differently' (Wolterstorff 1992:276).

Benewens die ooreenkomste in liturgieë, het liturgieë dus ook groter verskeidenheid begin vertoon, en 'n veelvoud van liturgiese tradisies het begin ontwikkel. Die ortodokse teoloog, A Kallis (1987:51), wys op die 'ekumeniese potensiaal' wat daar in die veelvoud van liturgiese tradisies opgesluit is en dat die veelvoud van die liturgiese tradisies juis die ekumeniese dimensie in die teologie van die liturgie aandui. Die nuwe begrip vir die komplementariteit van die pluriformiteit van die kerk van God in die wêreld blyk die duidelikste uit die liturgieë wat die gemeenskaplike, outentieke geloof op verskillende wyses uitdruk. So wys Heitink (1993:268) daarop dat die begrip pluraliteit 'n nuwe fase aandui in die kerklike hantering van verskille van insig. 'Het is een nuwe poging recht te doen aan de relatie van waarheid en eenheid, mede vanuit het besef dat veel theologische verschillen teruggaan op niet-teologische factoren.'

Volgens Wolterstorff dui die 'vermyding van verskille' op sekere punte, daarop dat die interaksie tussen tradisies, ten einde nuwe insigte te verkry, nog nie afgehandel is nie. Dit is verder opvallend dat die ekumeniese struktuur van hierdie nuwe liturgieë in elke tradisie, 'n effens ander karakter verkry: 'The actual liturgy of a given denomination today is the outcome of a subtle interplay between its own liturgical tradition and the dynamic of ecumenical catholicity. This must be seen in a positive light, as liturgy should not suppress, but express our individual identities' (Wolterstorff 1992:277).

4 DOELSTELLINGS VAN DIE LITURGIESE VERNUWINGSBEWEGINGS

Die *Tweede Vatikaanse Ekumeniese Konsilie* van die Rooms Katolieke Kerk (1962-1966) het diepgaande invloed op liturgiese vernuwing uitgeoefen – ook veel breër as die Katolieke Kerk. Die volgende sake is veral in die *Constitution on the Sacred Liturgy* (*De Sacra Liturgia*) (1963) beklemtoon (vgl Buchanan 2001:103):

- 'n meer substansiële en meer sistematiese gebruik van die Bybel.
- beter begrip van die struktuur en betekenis van liturgiese rituele;

- meer toeganklike musiek;
- die volkstaal in plaas van Latyn;
- groter klem op gesamentlike, korporatiewe viering van die Mis, in plaas van individuele, of privaat vieringe.

Die ooreenkoms tussen al die liturgiese bewegings is dus dat die Bybel nuwe klem kry; dat Bybels-teologiese beginsels opnuut ondersoek word; die praktyk in die vroeë Christelike Kerk beklemtoon word; en die *catholica*, die gemeenskaplike erfenis van die 'een, heilige, algemene Kerk', herwaardeer word. Veel van die simboolryke tradisie en tekste uit die tyd vóór die Hervorming, en selfs vóór die Oos-Wes skisma, is deur die ekumeniese gerigtheid van die liturgiese vernuwingsbewegings, ontdek of herontdek.

Die Reformatoriese Kerke vra opnuut na die liturgiese beginsels en uitgangspunte van die reformatore, wat op hulle beurt die gebruike in die vroeë kerk ondersoek het. Die pentakostalisme of charismatiese bewegings met die klem op die vrye werk van die Heilige Gees het ook gevestigde kerke wêreldwyd beïnvloed, omdat hulle die hoofstroom-kerke geleer het dat amptelike diensordes vryer en meer kreatief hanteer kan word. Vernuwingsbewegings beklemtoon die genadegawes van al die gelowiges en die aktiewe deelname vanuit hierdie gawes.

Binne die ekumenies-liturgiese beweging het navorsingsgroepe veral oor drie sake konsensus bereik. Eerstens die belang van die basiese, oorgelewerde vorm, die *ordo*, van die erediens. Dit word in die Nuwe Testament, asook vanuit die getuienis in die antieke bronne van die Oosterse en Westerse Kerke begrond. Tweedens die belang van plaaslike inkulturering van hierdie vorm in bepaalde kultuursituasies (Davis 1990:95-106). Derdens die wedersydse verryking van die ander kerke in ekumeniese verband, vanuit 'n bepaalde kultuursituasies én die outentieke wyses van inkulturering in elke plaaslike kerk. Vernuwings geskied dus nie maar lukraak nie, maar in noue verbondenheid met die oorgelewerde tradisie en die breër kerk (Best & Heller 1996; vgl ook Kloppers 2000d).

The continuing Liturgical Movement is part of the reawakening of the church. It seeks a recovery of those norms of liturgical worship of the Bible and the early church which lie behind Reformation divisions and mediaeval distortions, and which are fundamental to Christian liturgy in every time and place. It aims ... at the restatement of the fundamentals in forms and expressions which can enable the liturgy to be the living prayer and work of the church today.

(Chandlee 1984:314)

'n Sleutelbeginsel van hedendaagse liturgieë is buigsaamheid. Meyers (1993) toon dat die meeste hedendaagse liturgieboeke 'n verskeidenheid gebede en liturgiese ordes bied, eerder as 'n enkele vasgelegde vorm. 'The variety of liturgical forms and flexibility in their use implies that liturgy can and should be adapted to the circumstances of the worshipping community in a given time and space, rather than existing as a fixed entity largely separate from the realities of the world' (Meyers 1993:173).

Nuwe liturgieë het 'n veel groter klem op aktiewe deelname, wat ook hernude klem op die sakramente insluit. Die vyf primêre doelstellings ten opsigte van liturgievernuwing van 'n werkgroep binne die EKD, *Erneuerte Agende* (vgl Schröer 1992:14), kan as belangrike riglyn vir die Afrikaanse kerke dien:

- 'n Herkenbare, stabiele grondstruktuur met veelvuldige vergestaltungs-moontlikhede;
- Oorgelewerde, tradisionele tekste en vorme wat in balans staan met nuwe tekste en vorme;
- Die uitbreiding van die reformatoriese basis deur ekumenisiteit;
- Die deelname van die hele gemeente;
- Nie-uitsluitende taal, bedoelende nie slegs ten opsigte van manlike en vroulike taalvorme nie, maar dat *niemand* in die erediens uitgesluit mag voel nie (vgl ook Hoffman 1992:337).

5 DIE KERKLIED AS EKUMENIESE SIMBOOL

Vernuwing op die terrein van kerkmusiek hang saam met die groter *ekumeniese* gerigtheid waar kerke meer met mekaar in aanraking begin kom het en waardering vir sekere aspekte van ander se tradisies ontwikkel het. 'n Groter bewussyn vir die *gesamentlike* liedskat het ook ontwikkel (vgl Wainwright 1996). Die oorheersende besef is dat 'n individuele kerk nie in isolasie bestaan nie en dat die kerklied nie bloot die lied van één kerk is nie. Die kerklied is die middelgrond waar kerke wat onderling oor baie dinge kan verskil, dikwels groot ooreenstemming in die uitspreek van die geloof vind.

Singing and making music to the Lord is an act of thanksgiving, acknowledging the mighty acts of grace of the God and Father of our Lord Jesus Christ. It is something we can delight in doing together, a demonstration of our common life in one Body, reconciled and held together by Christ the Head through the Holy Spirit. *No wonder the modern ecumenical movement should find its most popular expression in Christians singing each other's hymns.*

Philip Potter, General Secretary, WCC Foreword: *Cantate Domino* 1979

Die kerklied lê wesenlik in die openingsgebied van die kerk na die wêreld. Daarin is 'n kerklike selfverstaan geleë wat met die individuele kerk verband hou (*teilkirchlichen*), maar wat ook 'n *gesamtkirchlichen* verantwoordelikheid dra (Harnoncourt 1974). Dit is dus belangrik dat daar 'n interaksie tussen die beginsels van historisiteit, ekumenisiteit én die spesifieke eietydse konteks van 'n bepaalde kerk moet wees.

Die vernuwingsbewegings het reeds die volgende positiewe gevolge gehad:

- Die korporatiewe, koinoniale en feestelike aard van sang word beklemtoon. Daar is meer aktiewe deelname aan sang, en sang is meer hartlik as vroeër;
- Liedboeke het 'n ekumeniese karakter: die historiese erfenis en die wêreldwye verband word beklemtoon;
- Die eie kultuurmilieu word in ag geneem én aangepas (Harling 1995:11);
- Liedboeke bevat 'n groot verskeidenheid liedtipes, -strukture, -style en vorms, naamlik psalms, vrye strofiese liedere, deurgekomponeerde liedere (bv toonsettings van die *Gloria, Credo*); liedere vir wisselsang soos antifoön- en refreinliedere; miniatuurvorms soos kanons, akklamasies – *Halleluja, Sanctus, Amen*-akklamasies) en response (Vrijlandt 1995); doksologieë, bv die *Klein Gloria; Singsprüche* (kort Bybelse of liturgiese spreuke/uitroepe, *Kyrie-roepe, choruses*, musiek uit Taizé; etniese materiaal (Suid-Amerika, Afrika, Israel, die Ooste) of inheemse volksmateriaal uit alle wêrelddele (vgl *In Spirit and in Truth* 1991:xi); gelyksangvorme (chant – kantillering) vir die sing van psalms, onberymde skrifgedeeltes en himnes.

Die Anreicherung der Gattungen ist nicht die Folge musikalischer Ambitionen, sondern eine logische Konsequenz der dialogischen (lees veral *kommunikatiewe* – ECK) Struktur der Liturgie.

(Wiesli 1998:102)

- Die Katolieke ordinariumstukke, nl *Kyrie eleison, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei* het reeds 'n natuurlike deel van die liturgie binne die gereformeerde tradisie geword. In katolieke kringe word weer weg beweeg van *Messreihen*. Daarteenoor word die spesifieke liturgiese *funksies* van die ordinariumgesange opnuut beklemtoon. Die *Allgemeine Einführung zum Messbuch*, Nr 17 (1975) vervang dan ook die begrippe Ordinarium en Proprium deur die begrippe 'selfstandige elemente', en 'elemente wat 'n handeling begelei' (Wiesli 1998:102).

- Liedboeke word liturgies saamgestel (tydens Aufklärung en Ortodoksie is dit dogmaties saamgestel);
- Liturgiese koor, kantory of kantor (*cantare*: om te sing) ter wille van meerdere deelname en wisselsang.
- Die orrel is steeds die belangrikste begeleidingsinstrument, maar ook ander instrumente en instrumentale ensembles word gebruik, ooreenkomstig die bepaalde aard van 'n lied. *A capella* sang, dus sonder enige begeleiding, het toegeneem, veral met betrekking tot gregoriaanse sange en etniese materiaal (Harling 1995:10);
- In reformatoriese kerke blyk *kantillering* vir psalmt tekste en vir tekste uit die katolieke, oud-kerklike liturgie, toenemend gewild te word. Hierdie aanklank is waarskynlik vanweë die groter moontlikheid tot deelname aan die liturgie wat deur hierdie ekumeniese liedskat gebied word, asook die meditatiewe element in die musiek wat geleentheid gee om te midde van die geraas in die wêreld, stil te word en te luister na God se spreke...

Op die terrein van himnodie staan die internasionale, interkonfessionele en ekumeniese aspekte dus voorop. Grense van die eie tradisie, kerk en wetenskapsopvatting word oorskry (vgl Honders 1984:96). Tomkins (1984:221) wys ook op himnodie as een van die belangrikste terreine waarop 'un-selfconscious sharing' moontlik is. Hiervan is die ekumeniese liedbundel *Cantate Domino* (1924), van die *World Student Christian Federation* by uitstek 'n simbool. Dit is in 1924 gepubliseer as 'n boek met 64 gesange uit verskeie lande, elke lied in verskeie tale weergegee. In 1930 het 'n hersiene uitgawe verskyn met 82 gesange in 23 tale, en in 1957 het 'n verdere uitgawe verskyn met 120 liedere, insluitend ses liedere uit Asië en vier Ortodokse liturgiese akklamasies. Die vierde uitgawe in 1974 het 38 liedere (19 persent) vanuit die suide (Suid-Amerika/Afrika) en 13 items (6.5 persent) van Ortodokse oorsprong ingesluit. 'n Groter verskeidenheid kulture, style en tale is dus gedek. Van besondere betekenis was ook die aktiewe deelname vanuit Rooms Katolieke en Ortodokse Kerke aan die redaksionele proses van latere uitgawes.

Die ontwikkeling in *Cantate Domino* is 'n toonbeeld van die ontwikkeling in ingesteldheid en denke, en 'n reflektoring van die veranderde behoeftes in veranderde tye. Die materiaal wat in dié bundel opgeneem is, het wye resepsie in ekumenies-gerigte gesangboeke geniet en het sodoende wye invloed uitgeoefen. Naas die bundels wat die

WCC saamstel vir hulle byeenkomste³, was/is die belangrike liedboeke vir gebruik by internasionale en ekumeniese byeenkomste *Laudamus* (1952); *Schalom – Ökumenisches Liederbuch* (1971); *Ecumenical Praise* (1977); *Khumbaya* (1985); *Global Praise* (2000); *Thuma Mina* (1995); UNISONO (1997); *Sinfonia Oecumenica* (1998) en *Agapé* (2003).

In die Duitstalige lande bestaan al geruime tyd die kategorie van die sogenaamde *ö-Lieder*, oftewel ekumeniese liederere, waarvoor die *Arbeitsgemeinschaft für Ökumenisches Liedgut* (AÖL) verantwoordelikheid neem (Riehm 1998; Stefan 1998a). Dit het tot gevolg dat in die gesangboeke van die verskillende Duitse kerke 'n groot aantal ekumeniese liederere met dieselfde teks of vertaling en met dieselfde melodienotasie opgeneem word. So bestaan 'n gemeenskaplike basisrepertorium waaraan elke gemeenskap eie liederere toevoeg. Die *Evangelisches Gesangbuch* (EG) bestaan byvoorbeeld uit 'n *Stammteil* met verskillende *Regionalteile* vir die 17 verskillende streke in Duitsland.

In Switserland het die Rooms Katolieke Kerk en die (Duitssprekende) *Reformierte Kirche* meer as 200 gemeenskaplike liederere in hul gesangboeke. Die verskillende kerke se gesangkommissies het elk 'n lid van die ander kerk se kommissie as gas teenwoordig gehad, waardeur op verskillende vlakke intensiewe samewerking verkry is. Gesamentlike sittings is vir die *ö-Lieder* gehou (Stefan 1998a:7;14). Die amptelike oorhandiging van die gesangboeke vir die Switserse kerke, *Reformiertes Gesangbuch* (RG) en *Katholisches Gesangbuch* (KG), het gelyktydig op 1 November 1998 plaasgevind. Die Reformatoriese Kerk het op dié dag Hervormingsondag gevier en die Katolieke Kerk die Sondag van die Allerheiliges – twee baie uiteenlopende feeste. Tog is op dié dag geïllustreer hoe ver die ekumeniese samewerking reeds gevorder het.⁴

Wêreldwyd bestaan daar dus reeds 'n groot ekumeniese liedskat wat gesamentlik gebruik word en waardeur die *een* Christelike kerk konkreet tot uitdrukking kom. Jenny (1983b:173) wys daarop dat die liederere van kerke reeds van vroeg af óór belydenisgrense heen 'n soort 'geheime ekumene' geskep het.

³ Die bundel vir die Vancouver byeenkoms van die WCC (1983) het 29 liederere (48 persent) uit Latyns Amerika, Afrika, die Karibbiese Eilande en Asië bevat, en 14.5 persent van Ortodokse oorsprong. In die Canberra boek (1991) was 37 liederere (53 persent) afkomstig van die sg Derde Wêreld (vgl Harling 1995:10).

⁴ Wat die oorhandigingsgeleentheid nog meer besonders gemaak het, is dat dit in die Jesuïtekerk in Luzern plaasgevind het. Vanuit hierdie kerk het sterk teenhervormingsbewegings uitgegaan en het selfs vervolging van die Protestante plaasgevind. Dat dié belangrike byeenkoms in hierdie kerk plaasvind, is dus ook 'n duidelike teken van die veranderde verhouding van die kerke tot mekaar (vgl Kloppers 1999: 13).

Ek het vroeër reeds verwys na die *ekumeniese werking* van liedere wat eksel self prakties geïllustreer gesien het in die seminaargroep waarmee ek by die *Institute for Ecumenical and Cultural Research* in die VSA gewerk het (Kloppers 1997:325-326). Dit het bestaan uit teoloë van uiteenlopende denominasies en uit verskeie lande wat gevra is om elkeen 'n lys van hulle voorkeur gesange, asook dié waarvan hulle nie hou nie, met opgaaf van redes, in te handig. Die ooreenstemming tussen bepaalde liedere, oor die kerkgrense heen, was opvallend. Die liedere *Nun danket alle Gott* (Gs 5), *Großer Gott, wir loben dich* (Gs 10), en *Aurelia* (Gs 333), het sterk gefigureer. Dit toon dat daar inderdaad liedere is wat *algemeen*, oor landsgrense, kerkgrense en tye heen, inslag kan vind en kan bly voortbestaan.

Ons geloof kan inderdaad ook op nuwe maniere uitgespreek/verklank word, daarom moet daar altyd ruimte wees vir nuwe liedere. Tog mag die kerklied nooit die lied van die individu of van 'n individuele kerk wees nie – dit sou 'n bedreiging vir die ekumeniese aard van die kerklied, én vir die kerk, én vir die omvattendheid van die geloofsboodskap inhou. Die bybelse boodskap is so omvattend, dat niemand ooit die pretensie kan hê 'in z'n eentje de "volle waarheid" te bezitten en te bezingen. De gemeente die dat wél pretendeert en die alleen haar eigen liedje zingt, dreigt te verworden van gemeente tot sekte...' (Kloppenburger 1996:12)

Met die kerklied word grense oorskrei: taalgrense, kerklike grense, individuele grense, grense van tyd en plek. Alleen deur behoud van die *tradisionele* ekumeniese erfenis enersyds en deur die *interkerklike ekumeniese* samewerking aan nuwe liedere andersyds, kan verseker word dat die kerklied 'n lied bly wat saam met gelowiges van alle tye, oor die hele wêreld gesing word, werklik die één geloof in baie tale – die hoorbare teken van die *una sancta ecclesia*.

How will Christians of the future sing?

As members of the universal Church, or not at all.

Eric Routley (Introduction: *Cantate Domino* 1974/9⁴)